

Ruuskanen, Olli-Pekka

Working Paper

Ajankäytön muutosten vaikutus työllistymishalukkuuteen

ETLA Discussion Papers, No. 967

Provided in Cooperation with:

The Research Institute of the Finnish Economy (ETLA), Helsinki

Suggested Citation: Ruuskanen, Olli-Pekka (2005) : Ajankäytön muutosten vaikutus työllistymishalukkuuteen, ETLA Discussion Papers, No. 967, The Research Institute of the Finnish Economy (ETLA), Helsinki

This Version is available at:

<https://hdl.handle.net/10419/64002>

Standard-Nutzungsbedingungen:

Die Dokumente auf EconStor dürfen zu eigenen wissenschaftlichen Zwecken und zum Privatgebrauch gespeichert und kopiert werden.

Sie dürfen die Dokumente nicht für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, öffentlich zugänglich machen, vertreiben oder anderweitig nutzen.

Sofern die Verfasser die Dokumente unter Open-Content-Lizenzen (insbesondere CC-Lizenzen) zur Verfügung gestellt haben sollten, gelten abweichend von diesen Nutzungsbedingungen die in der dort genannten Lizenz gewährten Nutzungsrechte.

Terms of use:

Documents in EconStor may be saved and copied for your personal and scholarly purposes.

You are not to copy documents for public or commercial purposes, to exhibit the documents publicly, to make them publicly available on the internet, or to distribute or otherwise use the documents in public.

If the documents have been made available under an Open Content Licence (especially Creative Commons Licences), you may exercise further usage rights as specified in the indicated licence.

Keskusteluaiheita – Discussion papers

No. 967

Olli-Pekka Ruuskanen*

AJANKÄYTÖN MUUTOSTEN VAIKUTUS TYÖLLISTYMISHALUKKUUTEEN

* Haluan kiittää Jaana Kurjenojaa ja Rita Asplundia kommenteista, Antti Kataista osa-aika-ansioiden laskemisesta ja Kimmo Aaltosta kuvioiden laatimisesta. Yhteystiedot: ETLA, Lönnrotinkatu 4 B, 00120 Helsinki, puh. 09-60990263, olli-pekka.ruuskanen@etla.fi

RUUSKANEN, Olli-Pekka, AJANKÄYTÖN MUUTOSTEN VAIKUTUS TYÖLISTYMISHALUKKUUTEEN, Helsinki: ETLA, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, The Research Institute of the Finnish Economy, 2005, 21.s, (Keskustelunaiheita, Discussion Papers, ISSN 0781-6847; No. 967).

TIIVISTELMÄ: Keskustelunaloitteessa tarkastellaan työn vastaanottamisen kannattavuutta tilanteessa, jossa vapaa-aikaan sisältyvän kotityöhön käytettävän ajan väheneminen otetaan huomioon työllistymispäätöstä tehtäessä. Laskelmissa verrataan nettotulojen ja laskennallisen kotityön arvon muutosta työttömänä ja siirryttäessä osa-aika- tai kokopäivätyöhön. Laskelmat tehdään miehille ja naisille erikseen, koska sekä keskimääräinen markkinatyöstä tarjottu palkkataso että ajankäyttö eroavat sukupuolten välillä. Tulokseksi saadaan, että viime vuosina toimeenpannut uudistukset ovat lieventäneet kannustinloukkuja ja siten myös menetetyt ajan arvon huomioonottavat kannustinloukut ovat lieventyneet. On kuitenkin tiettyjä tilanteita, joissa työllistymisestä seuraava käytettävissä olevien tulojen muutos ei riitä korvaamaan menetettyä laskennallista kotityön arvoa. Pääsääntöisesti työtä kannattaa ottaa aina vastaan. Poikkeuksena ovat lapsiperheiden äidit, joiden työtön mies saa joko peruspäivärahaa tai kodinhoidontukea. Toinen ryhmä on päiväkodissa olevien lasten yksinhuoltajaäidit, joiden kannattaa ottaa vain osa-aikatyötä vastaan, mutta ei kokopäivätyötä.

Avainsanat: Kannustinloukut, työttömyys, ajankäyttö, kotityö.

RUUSKANEN, Olli-Pekka, AJANKÄYTÖN MUUTOSTEN VAIKUTUS TYÖLISTYMISHALUKKUUTEEN, Helsinki: ETLA, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, The Research Institute of the Finnish Economy, 2005, 21.p, (Keskustelunaiheita, Discussion Papers, ISSN 0781-6847; No. 967).

ABSTRACT: This discussion paper provides new calculations on the impact of the value of lost housework on the decision to become employed. The idea is to compare the difference between the net income from market work and the unemployment benefits that have been extended to include an imputed value of household production. These calculations are done for males and females separately. This is because market wage rates for a given work arrangement differ between males and females as does the amount of housework done. The changes implemented during the 1990's in the eligibility, duration and level of benefits have virtually eliminated incentive traps in Finland even accounting for household production. However, there are some cases where incentives to become employed are still low or the only viable work arrangement is part-time work.

KEYWORDS: Incentive traps, unemployment, time-use, housework

Johdanto

Tämän keskustelunaloitteen tarkoituksena on laskea vapaa-aikaan sisältyvän kotityöhön käytetyn ajan menetyksen vaikutus työllistymisen kannattavuuteen yksilön näkökulmasta. Raportissa verrataan osa-aikaisen tai kokopäiväisen työn vastaanottamisen kannattavuutta työttömän miehen ja naisen ajankäytön muutoksella korjattuna.

Kannustinloukut olivat viime vuosikymmenen tärkeimpiä sosiaalipoliittisia kysymyksiä ja kannustinloukkujen purkaminen oli Paavo Lipposen I ja II-hallituksen keskeisimpiä tavoitteita. Uudistusten toteuttamisen jälkeen kiinnostus aiheeseen on vähentynyt. Matti Vanhasen I-hallituksen ohjelmassa todetaan, että ”lisätään sosiaaliturvan työntekoon kannustavia piirteitä.” Koska on luonnollista, että soveltavaa empiiristä tutkimusta tehdään usein poliittisesti tärkeistä kysymyksistä, samassa tahdissa kannustinloukkujen poliittisen kiinnostavuuden kanssa myös niiden tutkiminen on viime aikoina vähentynyt Suomessa.

Kannustinloukkuihin liittyvässä tutkimuksessa oli Suomessa kaksi ajallista huippua. Ensimmäinen osui 1990-luvun puoliväliin, jolloin keskustelu kannustinloukuista alkoi. Talousneuvoston 31.12.1996 valmistuneen ”Verot, sosiaaliturva, työvoimapolitiikka ja työllisyys” - raportin taustaselvityksissä tutkittiin laajasti kannustinloukkujen olemassaoloa Suomessa. Silloin pyrittiin tutkimaan, kuinka pahoja loukut ovat ja missä ne sijaitsevat. Keskeiseksi tuloksiksi saatiin, että kannustinloukkuja esiintyi Suomessa ja jossain tilanteissa ne muodostivat esteen työllistymiselle. Tämän tutkimustyön tuloksena ja osittain rinnakkaisena sille etuusjärjestelmää muutettiin.

Seuraava aktiivinen vaihe oli 2000-luvun alku, jolloin pyrittiin arvioimaan, miten tehdyt muutokset ovat vaikuttaneet kannustinloukkuihin. Tuloksiksi saatiin, että kannustinloukkuja oli pääsääntöisesti saatu purettua ja että etuusjärjestelmä kannusti aikaisempaa enemmän työntekoon, mutta jossain kohdissa kannustinloukkuja vielä esiintyi. Kurjenoja (2004) onkin esittänyt, että kannustinloukut siirtyneet koskettamaan erityisesti työssäkäyviä työttömien sijaan.

Kannustinloukkuja koskevassa tutkimuksessa on keskitytty vain konkreettisten etujen muutoksiin, eikä työttömän ja työllisen hyvinvointia ole tarkasteltu laajemmin. Yksi osa-alue hyvinvoinnissa on ajankäyttö. Ajankäytön muutokset vaikuttavat ihmisten hyvinvointiin ja nämä muutokset tulisi ottaa huomioon kun hyvinvoinnin kokonaisuudesta mitataan.

Vapaa-ajan ja kotityön määrän muutoksista johtuvat kannustinongelmat esiteltiin jo ensimmäisen tutkimusperiodin aikana (Ruuskanen 1997, 1998). Niiden jatkotutkiminen on kuitenkin jäänyt vähiin. Lehtosen ja Laesterän (1998) ja Piekkolan ja Heikkilän (2003) laskelmien lisäksi tätä osa-aluetta ei ole tutkittu.

Olellainen kysymys on, onko etuusjärjestelmää muutettu niin paljon, että myös vapaa-ajan ja kotityön muutoksiin liittyvät kannustinongelmat ovat poistuneet työttömien osalta? Jos kannustinloukut on onnistuttu poistamaan työttömien osalta, ovatko ne siirtyneet työllisten ongelmaksi kuten Kurjenoja (2004) esittää?

Määritelmiä

Kannustinloukkukeskustelussa eri termien käyttö ei ole vakiintunut. Riippuen loukkujen sijainnista niitä voidaan nimittää eri nimillä.

Työttömyysloukussa työnteon tarjoama toimeentulo ei ylitä työttömyyskorvausten ja muiden sosiaalietuuksien tarjoamaa toimeentuloa. Tällöin tarjotun työn vastaanottaminen ei kannata. Työttömyysloukku voidaan havainnollistaa nettokorvausasteilla ja kynnyispalkoilla.

Nettokorvausaste kuvaa etuuksilla saavutettavan käytettävissä olevan tulon suhdetta työnteolla saavutettavaan käytettävissä olevaan tuloon. Ajatuksena on, että jos nettokorvausaste on lähellä tai yli 100 prosenttia halu työllistyä on alhainen.

Kynnyispalkka kuvaa sitä bruttopalkan tasoa, jolla käytettävissä olevat tulot ovat samat kuin työttömänä sosiaaliturvan takaama käytettävissä oleva tulo. Mitä korkeampi on sosiaaliturvan taso, sitä korkeammaksi muodostuu kynnyispalkka.

Tuloloukku tarkoittaa tilannetta jossa lisätyön tekeminen ei kannata, koska lisäansioiden tuomat muutokset etuuksissa ja palvelumaksuissa nostavat efektiivisen veroasteen liian korkeaksi. Silloin kun tuloloukku on tarkasteltu erityisesti pienituloisten osalta, sitä on kutsuttu myös köyhyysloukuksi.

Edellä esitetyt kannustinloukut syntyvät lähinnä eri etuusjärjestelmien maksuperusteiden ja keskinäisen vuorovaikutuksen tuloksena. Tiedetyt etuudet riippuvat henkilön perhemuodosta, toiset henkilön työmarkkina-asemasta. Keskeisiä tekijöitä on Parpon (2001) mukaan asumistuki, päivähoitomaksut, toimeentulotuki ja työttömyysturva. Kannustinloukkujen erityisiä riskiryhmiä ovat olleet lapsiperheet ja työttömät.

Työttömyysloukkuja mitattaessa työttömän saavuttamaan hyvinvointiin on laskettu kuuluvaksi vain sosiaalietuudet. Näissä laskelmissa ei ole otettu huomioon työttömien mahdollisuus tehdä enemmän kotitöitä ja viettää enemmän vapaa-aikaa. Lisääntynyt vapaa-aika ja suurempi kotityön määrä lisää hyvinvointia ja siksi nämä perinteisesti ei-mitatut suureet osaltaan pehmentävät työttömyydestä johtuvaa elintason laskua.

Samoin harkittaessa työllistymistä, vähenevä vapaa-aika ja lyhenevä kotituotannon määrä voivat alentaa halua ottaa työtä vastaan, varsinkin jos sosiaaliturvajärjestelmä tuottaa elintason, joka on lähellä työssäkäyvän elintaso.

Merkittävä ongelma tämän vaikutuksen arvioimisessa on, ettei yksilön kotonaan tehdystä tuotannosta saaman hyödyn mittaamisessa ja sen rahallisen arvon laskemisessa vallitse yksimielisyyttä. Siksi kaikki valitut menetelmät ja arvot ovat alttiita kritiikille.

Miksi tai miten ajankäyttö vaikuttaa hyvinvointiin?

Markkinatyön ulkopuolella tapahtuvan ajankäytön analyysin toi kansantaloustieteen valtavirtaan Gary Becker 1960-luvulla. Merkittävin seuraava kontribuutio oli Reuben Gronaun (1977) esittämä malli ajan allokaatiosta kotityön, markkinatyön ja vapaa-ajan välillä.

Näissä malleissa keskeisenä oletuksena on, että kotityössä tuotetut hyödykkeet lisäävät ihmisten hyvinvointia ja ajan jakaminen kotityön ja markkinatyön välillä riippuu tuottavuudesta kotityössä ja henkilön ansaitsemasta markkinapalkasta. Yhtenä johtopäätöksenä on, että henkilöllä, joka ei käy töissä, tuottavuus kotitöissä ylittää markkinoilla hänelle tarjotun palkan. Siksi työttömyys on vapaaehtoista.

Lisäksi johtopäätöksenä on ollut, että henkilön tuntipalkka kertoo hänen ajan arvonsa, ja tätä tuntipalkkaa tulisi käyttää henkilön kotityön arvottamiseen.

Kirjallisuudessa markkina-työn ulkopuolella tapahtuvasta toiminnasta kotityö on katsottu toiminnaksi, jonka arvosta voidaan jollain mittarilla puhua. Puhtaan vapaa-ajan arvottaminen on vaikea teoreettinen ongelma, jota on lähestytty lähinnä liikenteen taloustieteen piirissä.¹ Lisäksi on esiintynyt tuloksia, että vapaa-ajan arvostus eroaa voimakkaasti ihmisten välillä.²

¹ Esimerkiksi Larson ja Shaikh (2004) ja Larson, Shaikh ja Layton (2004)

² Katso esim. Alvarez-Farizo, Hanley ja Barberan (2001)

Olellainen kysymys hyvinvoinnin mittaamisen mielessä on, onko työttömyys vapaaehtoista vai ei. Jos työttömyys on vapaaehtoista, kuvastaa se, että henkilö saa korkeampaa hyötyä kuin ollessaan töissä. Tämä tyyppiset tilanteet voivat liittyä opiskeluun tai eläkkeelle siirtymiseen.

Sen sijaan ei-vapaaehtoinen työttömyys voi alentaa voimakkaasti hyvinvointia. Frey and Stutzer (2002) toteavat, että onnellisuustutkimuksen yksi keskeisimpiä tuloksia on, että työttömyys alentaa ihmisten onnellisuutta. Joissain tutkimuksissa, kuten Clark ja Oswald (1994), on saatu tuloksia, että työttömäksi jääminen alentaa yhtä paljon onnellisuutta kuin omaisen kuolema tai avioero.

Tehdyt uudistukset

Vuonna 1996 julkaistun Kannustinloukkutyöryhmän loppuraportin jälkeen työnteon kannustavuuden lisäämiseksi tehtiin joukko toimenpiteitä, jotka jakautuvat kolmeen ryhmään: verotuksen keventämiseen, etuuksien määrään ja eri etuuksien saantiehtoihin sekä niiden yhteensovittamiseen.³

1.1.1997 tuli voimaan työttömyysturvauudistus. Työmarkkinatuen ja päivärahan sovittelun määräyksiä muutettiin sekä työttömän itsensä työllistymisen kannustamiseksi että puolison ja työttömän välisten kannustinongelmien pienentämiseksi.

1.1.1997 lähtien kunnallisverotuksessa tehtävää ansiotulovähennystä on kasvatettu lähes vuosittain pienten ansiotulojen osalta. Myös valtion tuloverotusta on kevennetty useana vuotena koko asteikolla.

1.8.1997 voimaan tullessa uudistuksessa päivähoitomaksujen tulosidonnaisuutta lievennettiin, siirryttiin prosenttipohjaiseen maksuun ja määräytymisperusteet yhtenäistettiin. Lisäksi lasten kodinhoidon tuki sovitettiin päivähoitojärjestelmän kanssa.

1.1.1998 Asumistuen yhteensovittamisen ehtoja muiden tukijärjestelmien kanssa korjattiin. Tulorajoja lievennettiin ja omavastuuosuutta nostettiin.

1.3.1998 Toimeentulotuen yhteensovituksen ehtoja muutettiin. Uudistus piti sisällään omavastuuosuuden asumismenoista.

1.1.2004 Työmarkkinatuen tarveharkintaa lievennettiin puolison tulojen suhteen.

³ Muutostiedot saatu Viitamäki (2001) ja Kurjenoja (2004).

Kannustinloukkujen muutokset ja ajankäyttö

Nyt tehtävien laskelmien kannalta kannustinloukkukirjallisuudesta löytyy kolme kiinnostavaa osa-aluetta: tehtyjen muutosten vaikutusten arviointi, aikaisemmat menetetyt ajan arvon arviointirytykset ja kannustinloukkujen nyky rakenne.

Viitamäki (2001) vertaili vuosien 1996-2001 välisenä aikana tehtyjen uudistusten vaikutuksia työttömyysloukkuun kynnyspalkkalaskelmien avulla. Laskelmissa verrattiin kynnyspalkkoja vuoden 1996 etuustasolla vuoden 2001 etuustason tuottamiin kynnyspalkkoihin. Viitamäki sai tuloksiksi, että työttömyysloukut olivat selvästi vähentyneet uudistusten vaikutuksesta ja että vähimmäisetuutta saavilla yksinäisillä ja yksinhuoltajilla oli vuonna 2001 alhaiset kynnyspalkat. Työttömillä lapsiperheillä oli vielä kannustinongelmia, joiden syynä oli erityisesti päivähoitomaksut. Kaiken kaikkiaan uudistukset olivat alentaneet merkittävästi kynnyspalkkoja erityisesti alemmissa tulo luokissa.

Parpo (2001) tutki, kuinka monta kotitaloutta oli tuloloukussa tehtyjen uudistusten jälkeen vuonna 2000. Hän käytti tutkimuksessaan sekä KOTO-mallia että Stakesin ylläpitämää SOMA-mallia, joilla hän simuloi tulojen muutoksen vaikutusta käytettävissä oleviin tuloihin eri perhetyypeillä. Hän sai tulokseksi, että tulojen lisääminen 350 eurolla kuukaudessa ei lisännyt käytettävissä olevia tuloja lainkaan noin 26 000 kotitaloudessa. Tämä vastasi 1,5 prosenttia kaikista laskemissa olleista kotitalouksista.

Parpon (2001) simuloinnit osoittivat lisäksi, että tuloloukkuongelmat koskettavat lähes yksinomaan pienituloisia kotitalouksia. Vaikka työttömyysloukut ovatkin pääsääntöisesti poistuneet, tuloloukuista kärsivät erityisesti yksin asuvat ja yksinhuoltajat.

Ekonometrisesti kunnianhimoisimmat arviot vuosina 1996-1998 tehtyjen uudistusten vaikutuksista tekivät Laine ja Uusitalo (2001). He vertasivat päivähoitoikäisten lasten vanhempia kouluikäisten lasten vanhempiin sekä työmarkkinatukea saavia työttömien puolisoiden työn tarjontaa muuta työttömyysturvaa saaviin työttömiin puolisoihin. Näin Laine ja Uusitalo pyrkivät erottamaan työn tarjonnassa tapahtuneen yleisen muutoksen etuusjärjestelmissä tapahtuneen muutoksen aiheuttamasta työn tarjonnan muutoksesta. He saivat tulokseksi, että uudistukset olivat kasvattaneet pienten lasten isien työn tarjontaa, mutta vähentäneet pienten lasten äitien työn tarjontaa. Pienten lasten äitien työn tarjonnan väheneminen johtui heidän mukaansa lähinnä kodinhoidon tuen kasvattamisesta. Työmarkkinatukea saaneiden puolisoiden työn tarjonta kasvoi enemmän kuin muuta työttömyysturvaa saaneiden.

Laineen ja Uusitalon johtopäätös uudistusten kokonaisvaikutuksista työn tarjontaan oli, että uudistukset lisäsivät tarjontaa. He eivät kuitenkaan erotelleet, kuinka suuri osa työn tarjonnan kasvusta johtui työllistymisestä ja kuinka paljon jo työmarkkinoilla olevien työn tarjonnan kasvusta. Työn tarjonnan kokonaislisäykseksi he saivat 30 000 henkilötyövuotta.

Edellä esitetyt kynnyspalkkojen, nettokorvausasteiden ja niissä tapahtuneiden muutosten arviointi pohjautui konkreettisiin suureisiin, eikä niissä otettu huomioon hyvinvointiin mahdollisesti vaikuttavia muita tekijöitä. Sen sijaan Ruuskanen (1997) täydensi laskelmia ottamalla huomioon myös menetetyt ajan arvon vaikutuksen nettokorvausasteisiin ja kynnyspalkkaan. Laskemissa työttömän ja työssäkäyvän ajankäytön erot saatiin Tilastokeskuksen ajankäyttöaineiston tietoja vuodelta 1987/88. Ajan arvona käytettiin kunnallisen kotiaivustajan palkkaa vuodelta 1990. Nettokorvausasteiden laskelmat perustuivat Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen laskelmiin vuodelta 1994, mutta niihin lisättiin puuttuneet päivähoitomaksut. Nettokorvausasteen laskettiin kolmella tulotasolla joukolle eri perhetyyppisiä. Kynnyspalkat laskettiin käyttäen toimentulokinormin ja sitä neljännessä korkeamman käytettävissä olevan tulon erotusta.

Ruuskanen (1997) sai tulokseksi, että kotityön arvon menetys voi alentaa halukkuutta työllistyä. Kynnyspalkoilla tarkasteltuna vaikutus oli voimakas. Riippuen työtunnin arvosta kynnyspalkat olivat keskimäärin puolitoistakertaiset. Nettokorvausasteilla tarkasteltuna vaikutus oli lievempi. Lapsettomissa kotitalouksissa nettokorvausasteet jäivät alle 100 prosentin kaikissa muissa paitsi yhdessä tapauksessa. Vain pieni- ja keskituloisissa yksinhuoltaja- ja lapsiperheissä kotityön menetetty arvo nosti nettokorvausasteet yli 100 prosentin, joissa nettokorvausasteet ovat perinteisestikin laskettuna korkeita.

Lehtonen ja Laesterä (1998) laajensivat Ruuskasen alkuperäisiä laskelmia tutkimalla laajemmalla tulohaitarilla mahdollisia tuloloukkuja ottaen menetetyt ajan arvon huomioon. He käyttivät perhetyyppinä yksinasuvaa, avioparia ja kaksilapsista perhettä, joille laskettiin eri käytettävissä olevat tulot työmarkkina-asemasta ja tulotasosta riippuen. Laskelmat tehtiin Perlacon oy:n valmistamalla KOTO-mallilla. Laskelmat perustuivat vuoden 1997 etuuksien ja verotuksen tasoon. Kotitaloudet asuivat kaikki Tampereella.

Lehtosen ja Laesterän laskelmien tulkintaa vaikeuttaa, että laskelmissa tarkasteltiin harvinaista lehtori Pentti Rönkön kehittämää 'vapaasti käytettävissä olevien tulojen' käsitettä. Käsite kuvaa sitä käytettävissä olevien tulojen määrää joka jää jäljelle kun tuloista vähennetään verot, vuokra, päivähoitokulut, ruoka- vaate- ja muut välttämättömät menot. Vält-

tämättömät menot oletettiin kaikille kotitalouksille samoiksi tulotasosta riippumatta. Lehtonen ja Laesterä löysivät useita jaksoja, joissa palkkatulojen muutos ei lisää vapaasti käytävissä olevia tuloja.

Heikkilä ja Piekkola (2003) laskivat, miten kotityön arvon sisällyttäminen muihin tuloihin muuttaa tulojakaumaa yhteiskunnassa. He saivat saman tuloksen kuin aiemmin useissa kansainvälisissä tutkimuksissa eli että kotityön arvon mukaanotto vähentää yhteiskunnan tuloeroja.

Vuoden 2004 tilanteesta laajimmat laskelmat on tehnyt Veronmaksajien keskusliiton pääekonomisti Jaana Kurjenoja.⁴ Kurjenojan (2004) vuoden 2004 etuustasoihin ja verotukseen perustuvat laskelmat osoittavat, että työttömyysloukku on pääsääntöisesti purettu. Työllistyminen kannattaa lähes aina suhteessa työttömyyden tarjoamaan etuustasoon. Kurjenoja kohdistaaakin kannustinloukut osa-aikaisen työn ja kokopäivätyön väliseen siirtymään. Hän ei kuitenkaan ottanut huomioon menetetyt ajan arvoa laskelmissaan.

Työttömyyden ja työllisyyden väliset siirtymät ja niihin liittyvät aika-muutokset

Kannustinloukkukirjallisuudessa on loukkuja laskettu korottamalla palkkatuloja jatkumolla, joka on alkanut nolosta ja päättynyt mielivaltaisesti. Tälle jatkumolle on laskettu vastaava käteen jäävien tulojen muutos. Jaksot, joissa käteen jäävien tulojen muutos on ollut negatiivinen tai vakio, on katsottu kuvaavan kannustinloukkua. Vähemmälle huomiolle on jäänyt tarjottavien työtehtävien ajallinen rakenne ja palkka.

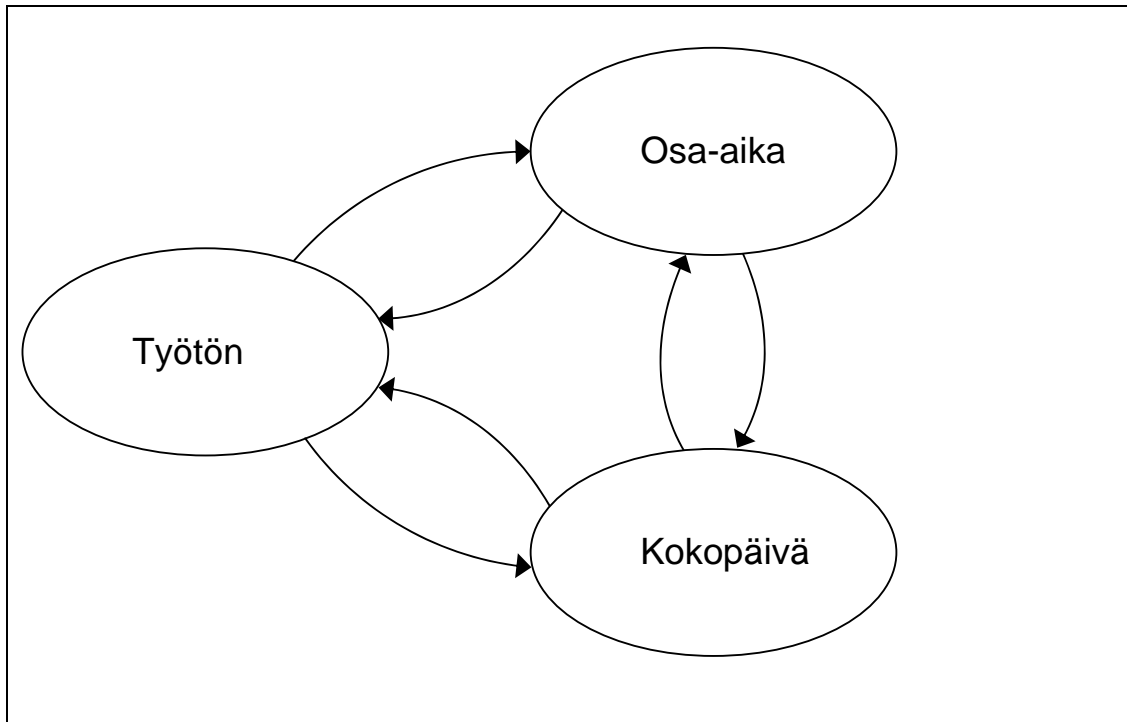
Työtön työnhakija tuskin pystyy valitsemaan vapaasti hyötynsä maksimoivaa palkkatulojen ja työajan yhdistelmää. Todennäköisempää on, että tarjottu palkkahaitari on aika kapea ja riippuu työntekijän koulutuksesta, työkokemuksesta ja sukupuolesta. Lisäksi tarjottu työaika on usein joko osa-aikaista tai täysipäiväistä. Tällaisessa tilanteessa työtön joutuu vertaamaan vain muutamaa työaika/palkkaparia sen hetken taloudelliseen tilanteeseensa ja ajankäyttöön.⁵

⁴ Katso Autio ja Kurjenoja (1998), Kurjenoja (2000), Kurjenoja (2001) ja Kurjenoja (2004).

⁵ Martikainen (2003) on esittänyt, että työttömyys Suomessa johtuu lähinnä työpaikkojen puutteesta, ei työttömien vähäisestä työllistymishalukkuudesta. Työpaikkojen tarjonnan vähäisyys tukee ajatusta vain rajoitetun työ/palkkakombinaatioiden tutkimisesta.

Tätä voidaan kuvata kuviolla 1. Siinä näkyy myös, että liike työttömyydestä eri työllisyysmuotoihin on kaksisuuntainen. Kokopäivä töistä voidaan siirtyä myös osa-aikatoihin tai työttömäksi. Siirtymä osa-aikatyöstä voi olla työttömyyteen tai täysipäivätyöhön.

Kuvio 1. Mahdolliset diskreetit tilasiirtymät työttömyyden ja työllisyyden välillä

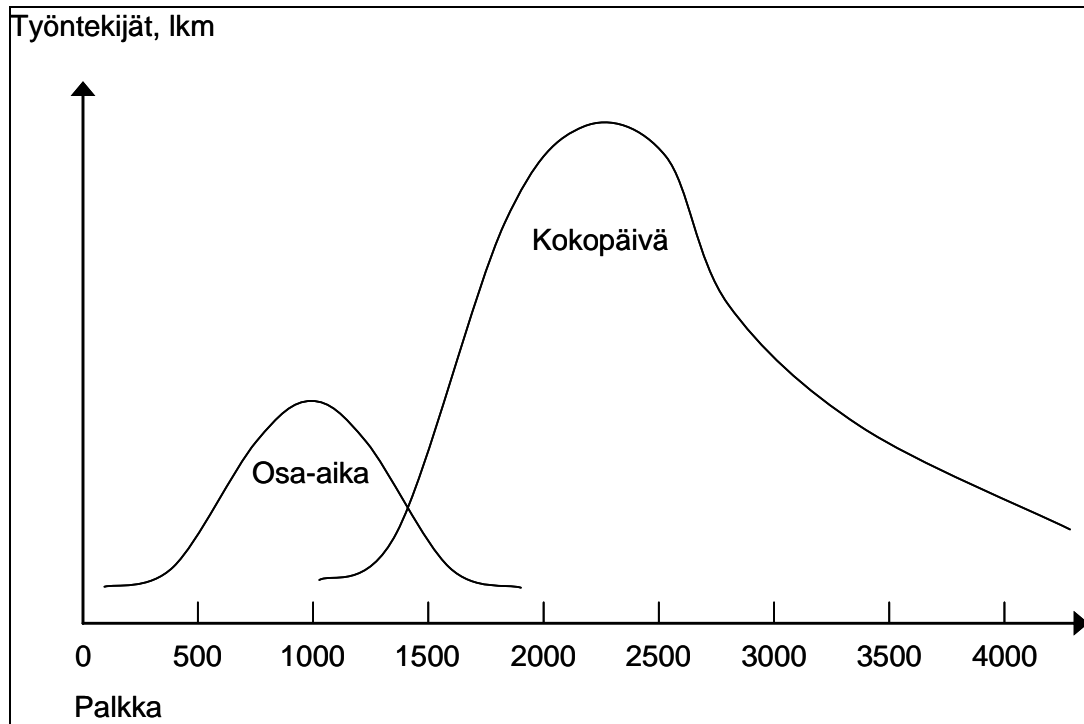
Menetetyн kotityön ja vapaa-ajan sisältävät nettokorvausasteet ja kynnyispalkat ovat aikaisemmassa kirjallisuudessa laskettu vertaamalla työllisen ja työttömän keskimääräistä ajankäyttöä. Menetetyн ajan arvo on johdettu laskemalla ensiksi kuinka paljon vähemmän työssäkäyvä tekee kotitöitä tai viettää vapaa-aikaa verrattuna työttömään. Saatu tuntimäärä on sen jälkeen kerrottu esimerkiksi kotiapulaisen palkalla ja suuretta on käytetty kuvaamaan työllistymisestä johtuvaa kotityön ja vapaa-ajan laskennallisen arvon menetystä.

Ongelmana näissä laskelmissa on, että menetetty aika on laskettu käyttämällä työttömästä kokopäivätyöhön siirtyvän henkilön ajankäytön muutosta. Alhaiset tulot, joissa kannustinloukut ovat voimakkaimmat, syntyvät kuitenkin useimmiten siirtymällä työttömyydestä osa-aikaiseen töihin. Osa-aikaiseen työhön siirtyvän ajankäyttö ei muutu yhtä voimakkaasti kuin täysipäiväiseen työhön siirtyvällä.

Työajan ja keskimääräisten tulojen suhdetta voidaan havainnollistaa kuviolla 2, joka kuvaa osa-aikaista työtä tekevien sijoittumista kuukausituloakselille suhteessa kokopäivätyötä

tekevien tulojakaumaan. Kun kannustinloukkuja etsitään, tulee pitää mielessä, että pienet tulot syntyvät usein osa-aikaisuudesta johtuen. On myös olemassa tietty alue tuloakselilla, jossa pienipalkkainen kokopäivätyö (kirjastovirkailija) synnyttää samat tulot kun hyväpalkkainen osa-aikatyö (atk-ohjelmoija).

Kuvio 2. Osa-aikaisen ja kokopäiväisen työn palkkojen jakautuminen

Työttömien ja työssäkäyvien ajankäytön erot

Laskelmissa käytetään Tilastokeskuksen uusinta ajankäyttötutkimusta vuodelta 1999/2000. Se sisältää tiedot poimitujen perheiden kaikkien yli 10-vuotiaiden perheenjäsenten ajankäytöstä kymmenen minuutin jaksoissa kahden havaintopäivän ajalta. Toinen havaintopäivästä on ollut arkipäivä ja toinen on ollut joko lauantai tai sunnuntai. Näin kultakin henkilöltä on saatu yksi arkipäivähavainto ja yksi viikonloppuhavainto.

Aineistosta löytyy tiedot 2020:stä kokopäivätoisissa olevasta, 131:stä osa-aikatyössä⁶ käyvästä ja 280:stä työttömästä 18-64-vuotta vanhasta henkilöstä. Koska kysymyksessä on poikkileikkausaineisto, ei siirtymisestä aidossa mielessä voi puhua, vaan laskelmat pitää tehdä näiden toisistaan eroavien ryhmien eroja tarkastelemalla.

⁶ Osa-aikatyössä käyvä ei saanut olla pääluokituksestaan opiskelija, vaan työntekijä.

Taulukko 1 Kokopäivä-, osa-aikatyöntekijän ja työttömien ryhmien keskimääräisiä eroja

Mies	<i>Kokopäivä</i>	<i>Osa-aika</i>	<i>Työtön</i>
Ikä vuosia	40	44	42
Lasten lukumäärä	1	0	0
Työtulot euroa	29921	13479	3969
Pääomatulot euroa	365	1098	122
Työttömyystulot euroa	237	1480	5287
n=	955	35	131
Nainen	<i>Kokopäivä</i>	<i>Osa-aika</i>	<i>Työtön</i>
Ikä vuosia	41	42	42
Lasten lukumäärä	1	1	1
Työtulot euroa	20117	12259	2512
Pääomatulot euroa	274	330	150
Työttömyystulot euroa	268	1272	4989
n=	1065	96	149

Taulukossa 1 on esitetty kokopäiväisten, osa-aikaisten ja työttömien ryhmien ominaisuuksia. Ongelmana pitkälle menevien johtopäätösten teolle on osa-aikaisten miesten ryhmän pienuus – käytettävissä on vain 35 havaintoa. Miesten joukossa eri ryhmien keskimääräiset iät vaihtelevat enemmän kuin naisten ryhmässä. Osa-aikaista työtä tekevien miesten keskimääräinen ikä on neljä vuotta korkeampi kuin kokopäiväisten – työttömien sen sijaan vain kaksi vuotta korkeampi. Naisilla keskimääräinen ikä vaihtelee vähemmän ryhmien kesken.

Jos katsotaan ryhmien tulonlähteitä, niin kaikissa ryhmässä on sekä palkkatuloja ja pääomatuloja että työttömyystuloja saaneita. Siirtymät eri työmuotojen välillä on tapahtunut pitkin vuotta. Merkillepantavaa on myös osa-aikaisten miesten keskimääräisten pääomatulojen suuruus.

Taulukossa 2 on eroteltuna työttömän, kokopäiväisen ja osa-aikaisen työntekijän ajankäyttö eri aktiviteetteihin arkipäivänä. Seuraamme tässä ajankäyttötutkimuksissa käytössä olevaa tapaa jakaa ei-toivissa vietetty aika useampaan eri kategoriaan kuin perinteisessä työntarjontakirjallisuudessa on tehty.⁷ Käytetty aika eri aktiviteetteihin muuttuu ihmisen työmarkkina-aseman muuttuessa ja riippuu sukupuolesta. Viikolla vapaa-ajan määrä vähenee sekä miehellä että naisella voimakkaasti. Siirryttäessä työttömästä osa-aikatoihin vapaa-aika vä-

⁷ Perinteisessä työntarjontakirjallisuudessa ajankäyttö jaetaan vain kahteen luokkaan töihin ja vapaa-aikaan. Ajankäyttötutkimuksissa käytetty vapaa-ajan käsite on siis huomattavasti suppeampi kuin taloustieteen käyttämä. Tätä eroa voidaan kuvata seuraavasti: Taloustieteen vapaa-aika = Ajankäytön vapaa-aika + kotityöt + henkilökohtaiset tarpeet + opiskelu + nukkuminen.

henee yli kolmella tunnilla miehellä ja puolellatoista tunnilla naisella. Siirtyminen osa-aikaisesta kokopäiväiseen työhön vähentää entisestään vapaa-aikaa: miehellä melkein puoleltoista tuntia ja naisella 45 minuuttia.

Tehdyissä kotitöissä tapahtuu myös vähenemistä. Työtön mies vähentää kotitöittensä tekemistä noin 1 tunti 15 minuuttia kun hän siirtyy osa-aikaisiin töihin. Siirtyminen kokopäivä töihin vähentäisi kotitöiden tekemistä vielä puoli tuntia enemmän. Naisella kotitöiden väheneminen tapahtuu tasaisemmin. Kumpikin työmarkkina-asema vähentää naisen tekemää kotityötä noin 1 tunti 20 minuuttia. Kokonaisuinen työttömästä täysipäivätöihin on naisen tapauksessa 2 tuntia 40 minuuttia, mutta miehellä alle kaksi tuntia.

Taulukko 2 Työttömän ja Työllisen ajankäytön erot arkipäivänä

<i>Mies</i>	<i>Min/päivä</i>	<i>Osa-aika</i>	<i>Työtön</i>	<i>Muutos</i>		
	<i>Kokopäivä</i>			<i>Ty-KoPä</i>	<i>Ty-OsaP</i>	<i>OsaP-Kopä</i>
Kotityö	129	163	241	-112	-78	-34
Nukkuminen	462	513	514	-52	-1	-51
Ruokailu	74	68	79	-5	-11	6
Peseytyminen	39	38	34	5	4	1
Opiskelu	5	31	17	-12	14	-26
Vapaa-aika	270	348	536	-266	-188	-78
<i>n=</i>	955	35	131			
<i>Nainen</i>	<i>Kokopäivä</i>	<i>Osa-aika</i>	<i>Työtön</i>	<i>Ty-KoPä</i>	<i>Ty-OsaP</i>	<i>OsaP-Kopä</i>
Kotityö	205	285	362	-157	-77	-80
Nukkuminen	476	506	524	-48	-18	-30
Ruokailu	69	72	76	-7	-4	-3
Peseytyminen	50	48	42	8	6	2
Opiskelu	7	8	15	-8	-7	-1
Vapaa-aika	256	302	401	-145	-99	-46
<i>n=</i>	1065	96	149			

Viikonloppuna muutokset ovat vähäisempiä. Ne on esitetty taulukossa 3. Merkittävää on, että viikonloppuisin täysipäivätoissa käyvät tekevät enemmän kotitöitä kuin työttömät. Tässä on todennäköisesti kysymyksessä viikolla uupumaan jääneiden kotitöiden siirtäminen viikonloppuna tehtäväksi työssäkäyvien osalta.⁸

⁸ Vähiten kotitöitä aineistossa tekevät osa-aikatoissa käyvät miehet. He myös nukkuvat eniten.

Taulukko 3 Työttömän ja Työllisen ajankäytön erot viikonloppuna

Mies	Kokopäivä	Osa-aika	Työtön	Ty-KoPä	Ty-OsaP	OsaP-Kopä
Kotityö	190	139	152	38	-13	51
Nukkuminen	557	576	558	-1	18	-19
Ruokailu	86	81	91	-5	-10	5
Peseytyminen	47	59	46	1	13	-12
Opiskelu	4	8	1	3	7	-4
Vapaa-aika	467	496	572	-105	-76	-29
n=	955	35	131			
Nainen	Kokopäivä	Osa-aika	Työtön	Ty-KoPä	Ty-OsaP	OsaP-Kopä
Kotityö	258	268	255	3	13	-10
Nukkuminen	553	537	562	-9	-25	16
Ruokailu	84	88	84	0	4	-4
Peseytyminen	55	50	50	5	0	5
Opiskelu	5	7	6	-1	1	-2
Vapaa-aika	410	422	472	-62	-50	-12
n=	1065	96	149			

Kotityön arvoon liittyvässä kirjallisuudessa on käyty keskustelua sopivasta tavasta arvottaa kotityötä.⁹ Tilanteissa, jossa kotityön arvoksi on haettu markkinoilla vastaavaa työtä tekevän henkilön palkkaa, yksimielisyyteen ei ole päästy siitä, pitäisikö arvona käyttää nettopalkkaa, bruttopalkkaa vai palkkaa, johon on lisätty myös työnantajan sosiaaliturvamaksut. Jos lähtökohtana on malli kuluttajan omasta ajan allokaatiosta markkinatyön, kotityön ja vapaa-aajan välillä, niin silloin käytettävissä oleva suure tulisi olla nettopalkka.¹⁰ Sen sijaan, jos lähtökohtana on työntekijän todellinen palkkaaminen markkinoilta tekemään kotityötä, silloin kotitalouden kustannuksiksi pitää laskea myös työnantajan sosiaaliturvamaksut. Ongelmana on, että nettopalkka ja bruttopalkka lisättynä työnantajamaksuilla eroavat toisistaan merkittävästi. Käyttämällä jälkimmäistä saadaan paljon korkeampia menetetyn ajan arvoja kun käyttämällä nettopalkkaa.

Nyt esiteltävissä laskelmissa tehdyn kotityön arvon mittarina on käytetty palkkatilastosta löytyvän kodinhoitajien ja kotiaivustajien nettotuntiansioita.¹¹ Vuonna 2002 kodinhoitajien ja kotiaivustajien bruttotuntipalkka oli 10,33 euroa. Kun bruttotuntipalkasta vähennetään verot, eläke- ja sosiaalimaksut, nettotuntiansioksi saadaan noin 6 euroa.

Lähtökohtana nettopalkan käytölle on ollut ajatus, että työllistymistä arvioidaan päätöksentekijän vaihtoehtoisten ajankäyttömuotojen nettoansioiden suhteessa.

⁹ Katso mm. Ruuskanen (1994a) ja Ruuskanen (1994b)

¹⁰ Katso esim. Gronau (1986) tai Goldschmidt-Clermont (1993).

¹¹ Luokka ISCO5 51331

Kotityön ajallinen väheneminen siirryttäessä työttömästä työlliseksi on laskettu muuttamalla päivähavainnot ensiksi synteettisiksi viikoiksi, jotka on sitten kerrottu neljällä kuukausittaisen arvon saamiseksi. Laskelmissa on käytetty seuraavaa kaavaa:

$$\Delta HW_{month} = 4,33 * (5 * \Delta HW_{weekday} + 2 * \Delta HW_{weekend})$$

missä ΔHW on työttömän ja työssäkäyvän kotitöihin käyttämän ajan erotus.

Arvio on tarkempi kuin pelkästään arkipäivien perusteella laskettu, koska kotitöihin käytetyssä ajassa tapahtuu viikon sisäistä vaihtelua erityisesti työssäkäyvien osalta. Työssäkäyvät tekevät vähemmän kotitöitä viikolla, mutta lisäävät kotitöiden tekemistä viikonloppuna. Jos viikonloppuna tapahtuva työssäkäyvien kotitöiden lisääntyminen jätetään huomioida, menetetyt ajan arvo muodostuu ylöspäin harhaiseksi. Siksi menetetyt ajan arvoa tulee korjata viikonloppuna tehtävän kotityön osalta.

Taulukko 4 Kotityön menetetty arvo kun siirrytään osa-aikaiseen tai kokopäiväiseen työhön

Sukupuoli	Työmuoto	Kotityön väheneminen tunteja / viikko	Brutto kk	Netto kk*
Mies	Täyspäivä	-8	346	225
	Osa-aika	-7	303	197
Nainen	Täyspäivä	-13	563	366
	Osa-aika	-6	260	169

* Laskemissa käytetty 40 prosentin kokonaisveroastetta.

Tällä tavalla laskettuna kotitöiden väheneminen siirryttäessä työttömästä osa-aikaiseksi ei eroa paljoa miehen ja naisen välillä. Nainen vähentää kotitöitään kuudella tunnilla viikossa ja mies seitsemällä. Sen sijaan tehdyn kotityön väheneminen siirryttäessä osa-aikaisesta kokopäiväiseen työntekoon eroaa voimakkaasti sukupuolittain. Kokopäiväisen naisen kotityöhön käytetty aika vähenee entisestään seitsemällä tunnilla verrattuna osa-aikaisessa työssä käyvään naiseen. Kokopäivätoisissa käyvä mies tekee vain tunnin vähemmän kotitöitä kuin osa-aikatöissä käyvä mies.

Kun kotityössä tapahtuvan ajan muutos arvotetaan kodinhoitajien ja kotiavustajien keskimääräisellä nettopalkalla saadaan menetetyt kotityön laskennalliseksi arvoksi kuukaudessa 169 euroa kun nainen siirtyy työttömyydestä osa-aikatöihin ja vastaavaksi arvoksi miehellä 197 euroa. Siirryttäessä työttömästä kokopäivätoihin menetetyt kotityön laskennalliseksi arvoksi kuukaudeksi tulee 225 euroa miehellä ja 366 euroa naisella. Nämä arvot on esitetty taulukossa 4.

Työn kysyntä

Tässä tutkimuksessa esitettävien laskelmien oletuksena on, että työtön kohtaa työmarkkinoilla vain kahden tyyppisiä työtarjouksia työajan suhteen: osa-aikaista ja kokopäiväistä työtä. Näistä töistä maksetaan myös eri lailla työntekijän sukupuolesta riippuen.

Tilastokeskuksen Palkkarakennetilaston mukaan kokoaikaisen miehen kuukausiansio oli 2523 euroa ja naisen 2028 euroa kuukaudessa vuonna 2002. Vuonna 2002 osa-aikaisen miehen kuukausiansiot olivat 1137 euroa ja naisen 1026 euroa.¹² Luvut eivät sisällä kertaluonteisesti maksettavia palkanosia, kuten tulospalkkioita ja lomarahoja.

Työttömän valintatilanne on seuraava: Hän vertaa hyvinvointiaan työttömänä hyvinvointiinsa, jos hän ottaa vastaan osa-aikaista työtä tai täysipäiväistä työtä. Hyvinvoinnin kokonaisuus jakautuu kahteen osaan: käytettävissä olevien tulojen muutokseen ja ajankäytössä tapahtuvaan muutokseen. Ajankäytön muutoksen tuomaa hyvinvoinnin muutosta approksimoidaan kotityöhön käytetyn ajan muutoksella.

$$\Delta U = \Delta I - \Delta B - (\Delta HW * w_{cleaner})$$

missä U on hyöty, I on tulot, B on sosiaali-edut HW on kotityötunnit ja w on kodinhoitajan tuntipalkka.

Kannustimet työllistyä eri perhetilanteissa

Seuraavassa esiteltävät laskelmat pohjautuvat Kurjenojan (2004) laskelmiin. Kurjenoja käytti laskelmissaan vuoden 2004 etuustasoa ja verotusta. Esimerkkikotitaloudet olivat helsinkiläisiä, jolloin kunnallisveroprosentti oli 17,5. Verotuksessa huomioitiin kaikki normaalit vähennykset ja veroluontoiset maksut. Asumistuessa ja toimeentulotuessa käytettiin Helsinkiä vastaavan kuntaryhmän tukiperusteita. Nelihenkisen perheen vuokra-asunnon kooksi on oletettu 90 neliötä ja yksinasuvan kooksi 30 neliötä. Lisäksi kodinhoidontukeen lisättiin Helsingin maksama kuntalisä. Elatustuki on lisätty yksinhuoltajien tuloihin. Kotitaloudet asuvat vuokralla. Alle kouluikäisten lasten perheissä lapset ovat kokopäivähoidossa.

Liitteessä 1 on esitetty laskelmat yksinäisen työttömän tai työttömän yksinhuoltajan laskennallisista nettotulojen muutoksista siirryttäessä työttömyydestä joko osa-aika tai kokopäivätyöhön.

¹² Tilastokeskus laski osa-aikaisen mies- ja naispuolisen palkansaajan kuukausiansiot tätä tutkimusta varten.

Jos ajan arvoa ei oteta huomioon, niin kaikissa tilanteissa on kannattavampaa ottaa työtä vastaan kuin jäädä työttömäksi. Tässä mielessä kannustinloukkujen purkamisessa on onnistuttu.

Kun menetetyn kotityön arvo otetaan mukaan laskelmiin, tulokset muuttuvat. Tällöin löytyy tilanteita, joissa menetetyn kotityön laskennallinen arvo on suurempi kuin käytettävien tulojen lisäys työllistyessä tai siirryttäessä osa-aikatyöstä kokopäivätyöhön.

Jos perheessä on vain yksi aikuinen, työllistymisen kannattavuus riippuu sukupuolesta. Laskelmat osoittavat, että miehen kannattaa aina työllistyä, oli hän sitten yksinäinen tai yksinhuoltaja. Erityisesti miehen kannattaa ottaa vastaan kokopäivätyötä. Tämä johtuu kahdesta tekijästä. Ensiksi miehelle tarjottu palkkataso on korkeampi sekä osa-aika että kokopäivätyössä. Lisäksi miehen menetys kotityön vähenemisestä on olennaisesti pienempi kokopäivätöissä kuin naisen.

Tilanne on erilainen naisen ollessa kysymyksessä. Tällöin työn vastaanottamisen kannattavuus riippuu lasten iästä ja työaikatyypistä. Jos naisella ei ole lapsia tai lapset ovat jo koulussa, kannattaa naisen ottaa sekä osa-aika- että kokopäivätyötä vastaan. Sen sijaan yhden tai kahden tarhaikäisen lapsen yksinhuoltajaäidin on kannattavampaa ottaa osa-aikaista työtä vastaan kuin täysipäiväistä työtä kun menetetyn kotityön arvo otetaan mukaan laskelmiin.

Lapsetonta pariskuntaa koskevat laskelmat on esitetty liitteessä 2. Työttömän lapsettoman parin kannattaa aina ottaa työtä vastaan, tarjottiin työtä naiselle tai miehelle. Menetetyn kotityön arvo on pienempi kuin työnteosta saatu ansionlisä.

Tilanne on erilainen lapsiperheissä, joissa on molemmat vanhemmat. Liitteessä 3 on esitetty laskelmat päivähoitoiässä oleville lapsiperheille. Tässä perhemuodossa osa-aikaisen tai täysipäiväisen työn vastaanottaminen riippuu puolison saamasta etuudesta, tarjotun työn työaikamuodosta ja siitä kummalle puolisolle työtä tarjotaan.

Tilanteessa, jossa mies saa joko peruspäivärahaa tai kodinhoidontukea, perheen vaimon ei kannata työllistyä. Käytettävissä olevien tulojen lisäys pienemmästä tarjotusta palkasta johdun ei riitä korvaamaan kotityön menetettyä arvoa. Sen sijaan miehen kannattaa ottaa vastaan kokopäivätyö, mutta ei osa-aikatyötä, jos hänen vaimonsa on peruspäivärahalla tai kodinhoidontuella.

Tilanteessa, jossa jompikumpi puolisoista saa ansiosidonnaista päivärahaa, kannattaa kumman tahansa puolison ottaa vastaan sekä osa-aikaista että kokopäiväistä työtä.

Tuloksia voi verrata Välimäen (2001), Laine ja Uusitalon (2001) tai Kurjenojan (2004) tuloksiin. Saadut tulokset ovat pitkälti yhteneväiset näiden tulosten kanssa. Kannustinloukut ovat alentuneet, eikä menetetyn kotityön arvo kaikissa tapauksissa riitä kumoamaan työn vastaanottamisen kannustavuuden lisääntymistä.

Näissä laskelmissa ensi kertaa mukana ollut osa-aikaisen työn ja vapaa-ajan välisen vuoro-vaikutuksen tutkiminen vahvistaa Laineen ja Uusitalon sekä Kurjenojan tuloksia. Pienten lasten tapauksessa erityisesti alemmaa markkinapalkkaa saavan naisen kannattaa ottaa enemmän osa-aika kun kokopäiväistä työtä. Tällöin kotityötä ei tarvitse vähentää radikaalisti ja lisäansiot ovat suuremmat kuin menetetty kotityön arvo.

Miesten kohdalla samaa ongelmaa ei yhtä suurena määrin esiinny. Koska miehen saama palkkatulo on korkeampi ja menetetty kotityön arvo vähäisempi kuin naisella, kannattaa miehen lähes aina ottaa vastaan kokopäivätyötä.

Johtopäätökset

Edellä pyrittiin arvioimaan työllistymisen kannattavuutta tilanteessa, jossa työtön arvostaa myös menetettyä kotityön määrää. Viime vuosikymmenen lopulla huomattiin, että erilaiset, eri perusteilla myönnettävät ja osittain päällekkäiset tukimuodot voivat aiheuttaa tilanteen, jossa työttömän ei kannata ottaa vastaan työtä tai työssäkäyvän kasvattaa työpanostaan. Tämä johti useisiin korjaaviin toimenpiteisiin. Viime vuosina tapahtuneet muutokset tuloverotuksessa, työttömyyskorvauksissa ja muissa sosiaalietuuksissa ovatkin vähentäneet merkittävästi tuloloukkuja ja suurimmaksi osaksi poistaneet työttömyysloukut.

Tukijärjestelmää uudistettaessa ja erilaisia kannustinloukkua kuvaavia mittareita rakennettaessa on pitäydytty vain käytettävissä olevien tulojen muutokseen. Oletuksena on, että työtön vertaa vain rahallisia suureita keskenään tehdessään työllistymispäätöksensä.

Tulojen muutoksen ohella toinen merkittävä muutos ihmisen työllistyessä on hänen ajankäyttönsä muuttuminen. Työssäkäynti vähentää vapaa-aikaa, joka on myös tärkeä osa ihmisen hyvinvointia. Jos henkilö arvostaa vapaa-aikaansa ja työllistyminen alentaa vapaa-ajan määrää, myös vapaa-ajan pienentyminen vaikuttaa työllistymispäätökseen. Tätä puolta ihmisen hyvinvoinnin muutoksessa ei ole muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta tutkittu kannustinloukkujen yhteydessä.

Kun menetetty kotityön arvo otetaan mukaan laskelmiin, saadaan tulos, että kaikissa tapauksissa työnteon tuoma käytettävissä olevien tulojen nousu ei riitä korvaamaan laskennallista kotityön arvon menetystä. Erityisesti tämä ongelma on lapsiperheissä missä toinen puolisoista saa peruspäivärahaa tai kodinhoidontukea. Mielenkiintoinen tulos on myös, että naispuolisen yksinhuoltajan kannattaa tehdä enemmän osa-aikatyötä kuin olla kokopäivätyössä.

Tämän tyyppiset laskelmat ovat hyvin herkkiä tehdyille oletuksille ja käytetyille laskentayksiköille. Eniten kritiikkiä herättänyt oletus on, että työttömyys on vapaaehtoista. Jos näin ei ole, työttömät ovat työttömiä, koska heillä ei ole työtä tarjolla, eikä sen takia, että he pitävät työttömyyttä parempana kuin työllisyyttä.

Kritiikkiä on myös herättänyt markkinoilta otetun tuntipalkan käyttö kotityön arvon likiarvona. Valitsemalla sopiva laskentayksikkö kotityölle saadaan synnytettyä minkälainen arvo tahansa. Yksikäsitteistä arvon mittaria ei kotityölle ole vielä luotu.

Holmin ja Kyyrän (1997) tutkimuksen eräs tulos oli, että osa työllistetyistä työllistyi alemmilla tuloilla kuin työttömyysetuudet tarjosivat sillä hetkellä. Tämä tulos korostaa, että työllistyvä voi verrata myös tulonmuodostustaan pitkällä aikavälillä eikä vain sen hetkisiä kannusteita työllistyä. Tämän tyyppinen käyttäytyminen johtaa myös siihen, että kaikissa tapauksissa marginaalisia menetyksiä kotityöstä ja vapaa-ajasta ei oteta huomioon kun tehdään päätöstä syrjäytymisestä tai työelämään pääsystä. Se ei kuitenkaan tarkoita, että käytettävissä olevan ajan muutoksilla ei olisi merkitystä ihmisen päätöksenteossa.

Lähdeluettelo:

- Alvarez-Farizo, Begona, Hanley, Nick ja Barberan, Ramon (2001) The value of leisure time: a contingent rating approach, *Journal of Environmental Planning and Management*, vsk. 44, no.5, s.681-699.
- Autio, Sirkka ja Kurjenoja, Jaana (1998) Miten kävi kannustinloukun?, *Verotietoa* nro. 15, Veronmaksajat, Helsinki
- Clark, Andrew ja Oswald, Andrew (1994) Unhappiness and Unemployment, *Economic Journal*, vol.104, s. 648-659.
- Frey, Bruno ja Stutzer, Alois (2002) *Happiness and Economics*, Princeton University Press, Princeton.
- Goldschmidt-Clermont, Louisella (1993) Monetary Valuation of Non-Market Productive Time - Methodological Considerations, *Review of Income and Wealth* Vol 39, No.4, s. 419-433.
- Gronau, Reuben (1986) Home Production - A Survey teoksessa Ashenfelter ja Layard (toim.) *Handbook of Labour Economics*, Vol.1, Elsevier Science Publishers, Amsterdam, s.273-304.
- Heikkilä Anni ja Piekkola, Hannu (2003) Economic inequality and household production – the effects of specialization of genders, *Keskustelunaiheita* no.588, Elinkeinoelämän tutkimuslaitos, Helsinki.
- Holm, Pasi ja Kyyrä, Tomi (1997) Tulojen vaikutus työmarkkinasiirtymiin *Tutkimuksia* no.40, Valtion taloudellinen tutkimuslaitos, Helsinki.
- Kannustinloukkutyöryhmä (1996) *Kannustinloukkutyöryhmän loppuraportti*, Valtioneuvoston kanslia, Helsinki.
- Kurjenoja, Jaana (2000) Tulovero lääkkeenä kannustinloukkuun, *Verotietoa* no.24 Veronmaksajat, Helsinki.
- Kurjenoja, Jaana (2001) Kannustinloukku pyydystää pientuloisen, *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, Vsk. 97, s.52-63.
- Kurjenoja, Jaana (2004) Kenelle työ kannattaa? *Kannustinloukut 2004*, *Verotietoa* no.39, Veronmaksajat, Helsinki.
- Laine, Veli ja Uusitalo, Roope (2001) Kannustinloukku-uudistuksen vaikutukset työvoiman tarjontaan, *Tutkimuksia* no.74 Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsinki
- Larson, Douglas ja Shaikh, Sabina (2004) Recreation demand choices and revealed values of leisure time, *Economic Inquiry*, Vsk. 42, no.2, s.264-278.
- Larson, Douglas, Shaikh, Sabina ja Layton, David (2004) Revealing preferences for leisure time from stated preference data, *American Journal of Agricultural Economics*, vsk. 86, no.2, s.307-320
- Lehtonen, Soili ja Laesterä, Eero (1998) Kannattaako kotityö? Kotityön ja vapaa-ajan hinnoittelu ja tulonsiirtojärjestelmien yhteisvaikutus eri tulotasoilla, *Keskustelunaiheita* no.631, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, Helsinki.

- Martikainen, Jouko (2003) Tahattoman ja vapaaehtoisen työttömyyden osuudet Suomessa, Kansantaloudellinen aikakauskirja, Vsk. 99, s. 59-71.
- Parpo, Antti (2001) Tulonsiirtojärjestelmän synnyttämät tuloloukut, Raportteja no.262, Stakes, Helsinki.
- Ruuskanen, Olli-Pekka (1994a) Kotituotantoa mittaavan satelliittitilin rakentamisvaihtoehdot, Raportti no.7, Tilastokeskus, Helsinki.
- Ruuskanen Olli-Pekka (1994 b) Kotitalouden tuotantoteoria- katsaus kirjallisuuteen, Tilastokeskuksen keskustelualoitteita 5/1994, Tilastokeskus, Helsinki.
- Ruuskanen, Olli-Pekka (1997) Menetetyn ajan arvon huomioivat nettokorvausasteet ja kynnyspalkat, Keskustelunaiheita no.588, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, Helsinki.
- Ruuskanen, Olli-Pekka (1998) The Effect of the Value of Lost Time on Reservation Wage Rates and Net Replacement Rates, in Asplund, Rita (ed.) Flexibility in the Nordic Labour Market, TemaNord 1998:586, Nordic Council of Ministers, Kööpenhamina.
- Viitamäki, Heikki (2001) Kannattaako työ?, kirjassa Ilmakunnas, Seija (toim.) Työmarkkinat testissä, Vatt-julkaisuja nro. 30, Valtion Taloudellinen Tutkimuslaitos, Helsinki.

Liite 1 Yksinasuvan tai yksihuoltajan kannustimet

Nainen	Tulot				
	Brutto	Netto	Kotityö	Reaali	Muutos
Työtön	0	656		656	0
	1000	906	-169	737	81
	2000	1453	-366	1087	350
Yksi lapsi Päiväkoti	0	1117		1117	0
	1000	1409	-169	1240	123
	2000	1583	-366	1217	-23
Kaksi lasta Päiväkoti	0	1419		1419	0
	1000	1774	-169	1605	186
	2000	1932	-366	1566	-39
Kaksi lasta Koulussa	0	1472		1472	0
	1000	1774	-169	1605	133
	2000	2095	-366	1729	124
Mies	Tulot				
	Brutto	Netto	Kotityö	Reaali	Muutos
Työtön	0	656		656	0
	1100	948	-197	751	95
	2500	1730	-225	1505	754
Yksi lapsi Päiväkoti	0	1117		1117	0
	1100	1431	-197	1234	117
	2500	1803	-225	1578	344
Kaksi lasta Päiväkoti	0	1419		1419	0
	1100	1821	-197	1624	205
	2500	1993	-225	1768	144
Kaksi lasta Koulussa	0	1472		1472	0
	1100	1821	-197	1624	152
	2500	2250	-225	2025	401

Liite 2. Työttömän lapsettoman parin kannustimet

Mies saa työmarkkinatukea, kannattaako vaimon työllistyä					
Brutto	Netto	Kotityö	Reaali	Muutos	
0	1143		1143		0
1000	1380	-169	1211		68
2000	1627	-366	1261		50
Vaimo saa työmarkkinatukea kannattaako miehen työllistyä?					
Brutto	Netto	Kotityö	Reaali	Muutos	
0	1143		1143		0
1100	1416	-197	1219		76
2500	1730	-225	1505		286

Liite 3 Työttömien lapsiperheiden kannustimet

Mies saa peruspäivärahaa, kannattaako vaimon työllistyä?				
Brutto	Netto	Kotityö	Reaali	Muutos
0	1842		1842	0
1000	1977	-169	1808	-34
2000	2177	-366	1811	3
Vaimo saa peruspäivärahaa kannattaako miehen työllistyä?				
Brutto	Netto	Kotityö	Reaali	Muutos
0	1842		1842	0
1100	2021	-197	1824	-18
2500	2454	-225	2229	405
Mies saa kodinhoidontukea, kannattaako vaimon työllistyä				
Brutto	Netto	Kotityö	Reaali	Muutos
0	1842		1842	0
1000	1966	-169	1797	-45
2000	2135	-366	1769	-28
Vaimo saa kodinhoidontukea kannattaako miehen työllistyä?				
Brutto	Netto	Kotityö	Reaali	Muutos
0	1842		1842	0
1100	2008	-197	1811	-31
2500	2382	-225	2157	346
Mies saa ansiosidonnaista, kannattaako vaimon työllistyä				
Brutto	Netto	Kotityö	Reaali	Muutos
0	1842		1842	0
1000	2236	-169	2067	225
2000	2695	-366	2329	262
Vaimo saa ansiosidonnaista kannattaako miehen työllistyä?				
Brutto	Netto	Kotityö	Reaali	Muutos
0	1842		1842	0
1100	2266	-197	2069	227
2500	2972	-225	2747	678

ELINKEINOELÄMÄN TUTKIMUSLAITOS (ETLA)
THE RESEARCH INSTITUTE OF THE FINNISH ECONOMY
LÖNNROTINKATU 4 B, FIN-00120 HELSINKI

Puh./Tel. (09) 609 900
Int. 358-9-609 900
<http://www.etla.fi>

Telefax (09) 601753
Int. 358-9-601 753

KESKUSTELUAIHEITA - DISCUSSION PAPERS ISSN 0781-6847

Julkaisut ovat saatavissa elektronisessa muodossa internet-osoitteessa:
<http://www.etla.fi/finnish/research/publications/searchengine>

- No 934 JARI HYVÄRINEN, EU Outsourcing to the East, Governance and Innovation Systems in the Baltic Countries – A Three-Stage Approach. 27.09.2004. 70 p.
- No 935 VILLE KAITILA, Integration and Conditional Convergence in the Enlarged EU Area. 07.10.2004. 17 p.
- No 936 MIKA PAJARINEN – PEKKA YLÄ-ANTTILA, Miksi yritykset investoivat ulkomaille? Yrityskyselyyn perustuva analyysi. 08.10.2004. 23 s.
- No 937 OTTO TOIVANEN, Choosing Standards. 11.10.2004. 31 p.
- No 938 TERTTU LUUKKONEN, Patentointi biotekniikka-alalla. 15.10.2004. 14 s.
- No 939 ESSI EEROLA – NIKU MÄÄTTÄNEN – PANU POUTVAARA, Citizens Should Vote on Secession. 20.10.2004. 15 p.
- No 940 MIKA WIDGRÉN – PEKKA SULAMAA, Aasian regionalismi vs. globaali vapaakauppa: Simulointitutkimus taloudellisista vaikutuksista. 21.10.2004. 23 s.
- No 941 MIKA WIDGRÉN, Suomen, Aasian ja uusien EU-maiden suhteellinen etu ja kilpailuasetelmien muutos. 21.10.2004. 28 s.
- No 942 MIKA MALIRANTA – SATU NURMI, Do Foreign Players Change the Nature of the Game among Local Entrepreneurs? 26.10.2004. 22 p.
- No 943 JYRKI ALI-YRKKÖ, Impact of Public R&D Financing on Private R&D – Does Financial Constraint Matter? 29.10.2004. 22 p.
- No 944 STEFAN NAPEL – MIKA WIDGRÉN, The Inter-Institutional Distribution of Power in EU Codecision. 05.11.2004. 26 p.
- No 945 MATHIAS CALONIUS, Luovan yhteiskunnan rakenteet, luovat toimialat ja muotoilu. 08.11.2004. 31 s.
- No 946 ARI HYYTINEN – MIKA PAJARINEN, Is the Cost of Debt Capital Higher for Younger Firms? 11.11.2004. 17 p.
- No 947 MARKKU STENBORG, Explaining Open Source. 11.11.2004. 34 p.
- No 948 OLAVI RANTALA, Toimialojen T&K-panostusten ja tuottavuuden ennustejärjestelmä – Julkisen t&k-rahoituksen vaikuttavuus ja tuottavuuden pitkän ajan kasvu. 12.11.2004. 54 s.
- No 949 CHRISTOPHER PALMBERG – OLLI MARTIKAINEN, The Finnish Telecom Sector Facing next Generation Standards – Indigenous Capabilities Versus R&D Alliances. 17.11.2004. 26 p.

- No 950 ARI HYYTINEN – LOTTA VÄÄNÄNEN, Mandatory Auditor Choice and Small Firm Finance: Evidence from Finland. 22.11.2004. 31 p.
- No 951 HANNU PIEKKOLA – MATTHIAS DESCHRYVERE, Retirement Decisions and Option Values: Their Application Regarding Finland, Belgium and Germany. 23.11.2004. 46 p.
- No 952 TUOMAS MÖTTÖNEN, Turvallisuus ja kilpailukyky – kansainvälisten kilpailukykykymittareiden valossa. 25.11.2004. 79 s.
- No 953 SERGEY BOLTRAMOVICH – PAVEL FILIPPOV – HANNU HERNESNIEMI, The Innovation System and Business Environment of Northwest Russia. 07.12.2004. 47 p.
- No 954 TUOMAS MÖTTÖNEN, Totilaallinen T&K-panostus ja kilpailukyky. 25.11.2004. 29 s.
- No 955 RAINE HERMANS – ANNE ARVOLA – LEENA HAUIO – MAARIT LINDSTRÖM – HANNA NIKINMAA – PANU TIKKA – OLLI HALTIA, Bioteknologisten sovellusten arvonluonti Suomen metsäklusterissa. 03.12.2004. 28 s.
- No 956 SATU NURMI, Employment Dynamics and Openness to Trade in Finnish Manufacturing. 01.12.2004. 28 p.
- No 957 DEREK C. JONES – PANU KALMI – MIKKO MÄKINEN, The Determinants of Stock Option Compensation: Evidence from Finland. 01.12.2004. 32 p.
- No 958 EDVARD JOHANSSON, Job Satisfaction in Finland – Some results from the European Community Household panel 1996-2001. 01.12.2004. 46 p.
- No 959 HANNU PIEKKOLA – ANNI HEIKKILÄ, Active Ageing and Pension System: Finland. 07.12.2004. 35 p.
- No 960 ANTTI KAUKHANEN, Yrittäjien ansiot, työajat ja työkuormitus: Selvitys ekonomien ja insinöörin yrittäjyydestä. 09.12.2004. 22 s.
- No 961 ANNI HEIKKILÄ, The Regional Distribution of Professional Competence in Finland. 16.12.2004. 20 p.
- No 962 KARI E.O. ALHO, A Gravity Model under Monopolistic Competition. 31.12.2004. 15 p.
- No 963 KARI E.O. ALHO – VILLE KAITILA – MIKA WIDGRÉN, Speed of Convergence and Relocation: New EU Member Countries Catching up with the Old. 31.12.2004. 20 p.
- No 964 MAIJA GAO – ARI HYYTINEN – OTTO TOIVANEN, Demand for Mobile Internet: Evidence from a Real-World Pricing Experiment. 11.01.2005. 39 p.
- No 965 MIKA MALIRANTA, Foreign-owned firms and productivity-enhancing restructuring in Finnish manufacturing industries. 19.01.2005. 21 p.
- No 966 CHRISTOPHER PALMBERG – MIKA PAJARINEN, Determinants of Internationalisation through Strategic Alliances – Insights Based on New Data on Large Finnish Firms. 28.01.2005. 22 p.
- No 967 OLLI-PEKKA RUUSKANEN, Ajankäytön muutosten vaikutus työllistymishalukkuuteen. 01.02.2005. 21 s.

Elinkeinoelämän Tutkimuslaitoksen julkaisemat "Keskusteluaiheet" ovat raportteja alustavista tutkimustuloksista ja väliraportteja tekeillä olevista tutkimuksista. Tässä sarjassa julkaistuja monisteita on mahdollista ostaa Taloustieto Oy:stä kopiointi- ja toimituskuluja vastaavaan hintaan.

Papers in this series are reports on preliminary research results and on studies in progress. They are sold by Taloustieto Oy for a nominal fee covering copying and postage costs.